

Л.С. СТРИГУЛЬ, канд.еко.наук, доц., НТУ «ХПІ»

ПЕРЕДУМОВИ ТА ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Пропонується використання системи індикаторів для визначення рівня економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств, з урахуванням галузевої специфіки. Визначено порядок формування узагальнюючих функціональних складових економічної безпеки промислових підприємств, з урахуванням факторів зовнішніх та внутрішніх загроз.

Ключові слова: економічна безпека, фактори впливу, фінансово-господарська діяльність, критерії економічної безпеки, система показників

Вступ. В сучасних мінливих умовах ринкової економіки більшість українських підприємств, переживають глибокий спад фінансово-господарської діяльності і знаходяться в критичному стані або на межі банкрутства. Питання визначення елементів економічної безпеки підприємства та її складових слід розглядати як складну динамічну систему, яка визначає рівень стійкого функціонування і розвитку підприємства за допомогою своєчасної мобілізації і найбільш раціонального використання трудових, фінансових, техніко-технологічних та інших ресурсів підприємства в умовах дії зовнішніх і внутрішніх загроз. Значний інтерес становить визначення факторів системи впливу на рівень економічної безпеки промислових підприємств, які позитивно або негативно впливають на результати функціонування підприємства.

Аналіз основних досягнень і літератури. Дослідження окремих теоретичних і практичних аспектів формування підходів до оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання неодноразово здійснювалися багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Слід виділити праці таких авторів, як Шемаєва Л.Г., Любимов А.П., Боброва И.И., Джефкінс Ф., Мэннинг Дж., Пино Р., Мойсеев В.А.. [1,2,4,7-10] Зусиллям великої кількості провідних учених розроблено теоретико-економічні та інституційні засади визначення рівня економічної безпеки підприємств (ЕБП), окреслено головні принципи та напрями їх вдосконалення в умовах ринкової економіки.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження сучасних теоретичних підходів до визначення особливостей системи факторів впливу на рівень економічної безпеки промислових підприємств та її вдосконалення.

Матеріали досліджень. Питання забезпечення умов зростання рівня

економічної безпеки промислових підприємств України знаходиться в центрі уваги провідних економістів. Найбільшу небезпеку для підприємств становить висока ймовірність втрати виробничого, фінансового та кадрового потенціалу, тому система економічної безпеки підприємства будь-якого виду діяльності обов'язково повинна включати: заходи з підвищення експортного потенціалу; заходи, спрямовані на економію витрат як фінансових, так і трудових; оцінку ризиків діяльності, як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі за умов врівноваженого митно-тарифного регулювання на державному рівні. Поряд із розробкою заходів по усуненню ризиків, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки підприємства, мають бути запропоновані організаційні зміни, які мають підвищити рівень активізації зовнішньо-економічної діяльності підприємства. За умов фінансової кризи та обмеження окремих видів ресурсів при здійсненні зовнішньо-економічної діяльності, менеджмент підприємства повинен здійснювати оптимізацію витрат, з метою максимізації результатів діяльності, зменшення ризиків і підвищення рівня економічної безпеки.

Під економічною безпекою підприємства слід розуміти захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних погроз і здатність до його відтворення [3].

Оцінка рівня економічної безпеки для промислових підприємств дуже важлива, перш за все тому, що їх активно задіяний потенціал є визначальним структурно-формуєчим фактором економіки, стабілізуючим фактором антикризового розвитку, гарантом економічного зростання і забезпечення економічної незалежності і безпеки країни в цілому і його втрата пов'язана з важко передбачуваними наслідками. Тобто під економічною безпекою підприємства потрібно розуміти власне стан самого підприємства, який характеризується наявністю конкурентних переваг, що досягаються ефективним використанням існуючих власних та залучених ресурсів, своєчасним впровадженням комплексу заходів з метою захисту результатів своєї господарської діяльності для досягнення максимальної реалізації поставлених цілей у короткостроковому та довгостроковому періоді в умовах постійної зміни навколишнього середовища. Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в кризові періоди, але і під час роботи в стабільному економічному середовищі.

Наслідком зміни сфер та способів державного регулювання діяльності промислових підприємств є значне посилення впливу зовнішнього середовища, перетворення його у головний фактор, що обумовлює стратегію та ділову політику підприємства.

В умовах ринкових відносин, що характеризуються високим рівнем невизначеності, мінливим зовнішнім середовищем, внутрішнє середовище кожного підприємства формується під впливом змінних компонент зовнішнього середовища, що здійснюють безпосередній та опосередкований вплив на всі процеси, що відбуваються на підприємстві.

Під впливом зовнішнього середовища змінюються ціль діяльності, виробнича база, управління підприємством, організація виробництва, праці і управління, а також відбуваються основні процеси, що забезпечують розширене відтворення капіталу (інноваційні, інвестиційні) і формуються ринкові позиції підприємства.

Взаємодію системи управління промисловими підприємствами України із зовнішнім середовищем на сучасному етапі можна охарактеризувати як складну та невизначену, що обумовлено таким:

- складність та нестійкість власне зовнішнього середовища;
- відсутність цілісного підходу до діагностики стану зовнішнього середовища;
- відсутність чіткого уявлення про сильні та слабкі сторони кожного підприємства;
- відсутність адаптаційних механізмів впровадження зарубіжного досвіду управління підприємствами[5].

Для визначення рівня економічної безпеки підприємства застосовуються певні критерії і показники фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта. Від точної ідентифікації загроз, від правильного вибору вимірників їх прояву, тобто системи показників для аналізу, залежить не тільки ступінь адекватності оцінки економічної безпеки підприємства, але й існуючої у виробництві реальності загроздля розробки комплекснеобхідних заходів щодо попередження та усунення небезпеки, відповідних її масштабу і характеру. Нагальність вирішення означених проблем потребує формування відповідної системикритеріїв, основних індикаторів економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств.

Найбільш високий рівень економічної безпеки підприємства забезпечується максимальним захистом функціональних складових його діяльності[6].

Під функціональними складовими розуміються всі найважливіші сфери (фінансова, сировинна, кадрова і т.і.) економічної безпеки підприємства, різні за своїми сутністю, походженням і спрямованістю з урахуванням факторів впливу внутрішніх та зовнішніх загроз економічної безпеки.

Сформовану сукупність внутрішніх та зовнішніх загроз за структурними складовими ЕБП наведено в табл.1.

Таблиця 1– Функціональні складові система ЕБП

ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ	Фінансова складова		ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ
	<ul style="list-style-type: none"> ● нестача недостатньо ефективного управління фінансовими ресурсами; ● прорахунок в інвестиційній політиці; ● зниження якості дебіторської заборгованості 	<ul style="list-style-type: none"> ● надмірність податкового навантаження; ● складність доступу високо вартісних фінансових ресурсів; ● інфляція, штрафи, санкції 	
	Кадрова складова		
	<ul style="list-style-type: none"> ● недостатня ефективність системи управління підприємством; ● висока плинність кадрів; ● низька продуктивність праці; ● відсутність ефективної системи мотивації персоналу 	<ul style="list-style-type: none"> ● нестача висококваліфікованого персоналу; ● високі темпи зростання рівня оплати праці; ● низький рівень освіченості в питанні захарантування безпеки 	
	Техніко-технологічна складова		
	<ul style="list-style-type: none"> ● висока зношеність матеріально-технічної бази; ● низький рівень фондодіддачі; ● недостатній обсяг товарних запасів; ● неефективне використання виробничої площі, обладнання 	<ul style="list-style-type: none"> ● висока вартість обладнання та технологій 	
	Продуктова та сировинна складова		
	<ul style="list-style-type: none"> ● низька конкурентоспроможність продукції; ● відсутність ефективної системи управління якістю продукції; ● висока вартісна сировина 	<ul style="list-style-type: none"> ● дії контрагентів (постачальників, посередників); ● зміна кон'юнктури ринку; ● високий рівень конкуренції; ● недобросовісна конкуренція 	
	Політико-правова складова		
	<ul style="list-style-type: none"> ● недосконалість (невідповідність) внутрішньої нормативної документації вимогам чинного законодавства 	<ul style="list-style-type: none"> ● недосконалість державного нормативно-правового регулювання, його часті зміни; ● дії державних органів влади 	
Інформаційна складова			
<ul style="list-style-type: none"> ● застарілі технології захисту інформації; ● ризик достовірності та доступності інформації 	<ul style="list-style-type: none"> ● висока вартість та недосконалість програмного забезпечення; ● швидка моральна зношеність програмного забезпечення 		
Екологічна складова			
<ul style="list-style-type: none"> ● форс-мажорні обставини 	<ul style="list-style-type: none"> ● форс-мажорні політичні зовнішні обставини 		
Силова складова			
<ul style="list-style-type: none"> ● відсутність служби безпеки на підприємстві 	<ul style="list-style-type: none"> ● високий рівень корупції ● рейдерство 		

(узагальнено автором на основі [3,5,8,10])

До переліку глобальних чинників ЕБП також слід віднести загальний спад виробництва, розлад фінансової системи, зростання соціальної напруженості, криміналізацію суспільства та економіки, подальше

ослаблення конкурентоспроможності т.і. При цьому система індикаторів визначення рівня економічної безпеки для промислових підприємств повинна також враховувати їх специфічні та найбільш характерні галузеві особливості, які мають для їх діяльності важливе стратегічне значення. Запропоновано узагальнюючу систему індикаторів визначення рівня економічної безпеки для промислових підприємств представлено в табл. 2. Слід зазначити, що даний перелік вимагає його конкретизації для кожного виду виробництва.

Таблиця 2 – Система індикаторів економічної безпеки підприємства

Індикатори виробництва	Фінансові індикатори	Соціальні індикатори
<ul style="list-style-type: none"> Динаміка виробництва (зростання, спад, стабільний стан, темп зміни) 	<ul style="list-style-type: none"> Обсяг "портфеля" замовлень (загальний обсяг передбачуваних продаж) 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по промисловості
<ul style="list-style-type: none"> Рівень завантаження виробничих потужностей 	<ul style="list-style-type: none"> Фактичний і необхідний обсяг інвестицій (для підтримки і розвитку наявного потенціалу) 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень оплати праці по відношенню до середнього показника економіки в цілому
<ul style="list-style-type: none"> Частка НДДКР у загальному обсязі робіт 	<ul style="list-style-type: none"> Обсяг інвестицій у інновації 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень заборгованості по зарплаті
<ul style="list-style-type: none"> Частка НДР у загальному обсязі НДДКР 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень рентабельності виробництва 	<ul style="list-style-type: none"> Втрати робочого часу
<ul style="list-style-type: none"> Темп оновлення основних виробничих фондів (реновації) 	<ul style="list-style-type: none"> Фондовіддача (капіталомісткість) виробництва 	<ul style="list-style-type: none"> Вікова структура кадрового потенціалу
<ul style="list-style-type: none"> Стабільність та ритмічність виробничого процесу 	<ul style="list-style-type: none"> Прострочена заборгованість (дебіторська і кредиторська) 	<ul style="list-style-type: none"> Кваліфікаційна структура кадрового потенціалу
<ul style="list-style-type: none"> Питома вага виробництва у ВВП (для особливо великих підприємств-монополістів) 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень плинності кадрів
<ul style="list-style-type: none"> Рівень конкурентоспроможності продукції 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень забезпеченості виробництва матеріалами та енергоносіями 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень продуктивності праці
<ul style="list-style-type: none"> Вікова структура і технічний ресурс парку машин та обладнання 	<ul style="list-style-type: none"> Рівень кредитних коштів підприємств загальному їх обсязі 	

(узагальнено автором на основі [3,5,10])

Форми прояву загроз економічній безпеці на різних рівнях ієрархії організаційно-економічних структур підприємств мають відмінності, незважаючи на спільність дії дестабілізуючих факторів в умовах єдиного економічного простору.

Висновки. Таким чином, у результаті проведеного дослідження обґрунтовано та доопрацьовано систему індикаторів економічної безпеки промислових підприємств з урахуванням факторів впливу зовнішнього та внутрішнього характеру на основі використання нових механізмів у зв'язку із зміною місця України на міжнародній арені. Запропоновано основні напрямки визначення рівня економічної безпеки, які можуть бути використані суб'єктами господарювання в своїй практичній діяльності.

Список літератури:1.Боброва И. И. Черный PR? Белый GR! Цветной IR: менеджмент информационной культуры //И. Боброва, В. Зимин// – М. : Вершина, 2006. – 464 с.2. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки; [пер. с англ.]// – М. : Альпина БизнесБукс, 2005. – 302 с.3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ. Навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький та ін. – К.: Правова єдність, 2009 4.Джефкинс Ф. Паблік рилейшнз: Уч. пос. для вузов / Ф. Джефкинс , Д. Ядин// – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 416 с.5.Козаченко Г.В., Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія./ Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.6. Любимов А.П. Лоббизм как конституционно-правовой институт / А.П. Любимов//. – М.: ИГПРАН, 1998. – 256 с.7.Мойсеев В. А. Паблік рилейшнз / В. А. Мойсеев // – К.: Академвидав, 2007. – 320 с.8.Мэннинг Дж. Психология продаж. Искусство партнёрских отношений / Дж. Мэннинг, Б. Рис // –СПб.: Пройм-Евро Знак, 2003. – 320 с.9.Пино Р. Корпоративное айкідо / Р. Пино// – СПб.: Питер, 2001. – 224с.10.Шемаева Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища: Монографія / Л. Г. Шемаева// Київ, 2009. – 357 с.

Надійшла до редколегії 05.11.2013

УДК 658.15.012

Передумови та фактори економічної безпеки промислових підприємств/Л.С. Стригуль// Вісник НТУ «ХП». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХП». – 2013. - № 67 (1040) - С. 19-24.
Бібліогр.: 10 назв.

Предлагается использования системы индикаторов для определения уровня экономической безопасности отечественных промышленных предприятий, с учетом отраслевой специфики. Определен порядок формирования обобщающих функциональных составляющих экономической безопасности промышленных предприятий, с учетом факторов внешних и внутренних угроз.

Ключевые слова: экономическая безопасность, факторы влияния, финансово-хозяйственная деятельность, критерии экономической безопасности, система показателей

It is offered uses of system of indicators for determination of level of economic safety of the domestic industrial enterprises, taking into account branch specificity. The order of forming of generalising functional components of economic safety of the industrial enterprises, taking into account factors of external and internal threats is specified.

Keywords: economic safety, influence factors, financial and economic activity, criteria of economic safety, system of indicators